

Visie & Agenda Leefomgeving Fryslân

Vastgesteld door de Sector
Leefomgeving PCLG

17 december 2024

Inleiding

Op 23 april 1986 is de Provinciale Commissie Landelijk Gebied (PCLG) ingesteld. Het was de wens van de provincie om periodiek overleg te voeren met maatschappelijke groeperingen over de uitwerking en uitvoering van het landelijk en provinciaal beleid op het terrein van landbouw, natuur, bos, landschap en openluchtrecreatie.

Om de dialoog te versterken en te komen tot een evenwichtigere verdeling van het maatschappelijke middenveld is per 20 december 2022 een nieuwe werkwijze ingesteld. Naast de al langer bestaande sectoren Natuur en Landbouw (met elk 4 leden) en een vertegenwoordiger van de Vereniging van Friese Gemeenten, Wetterskip Fryslân en het Kadaster is gekozen voor een derde, meer integrale groep: de Sector Leefomgeving (ook met 4 leden). Verder is gekozen voor een onafhankelijke voorzitter, een positie die na selectie wordt ingevuld door dhr. Roel Cazemier. De basis voor de nieuwe werkwijze van de PCLG ligt in het uitgangspunt dat de leden van de PCLG niet de eigen organisatie vertegenwoordigen en opkomen voor de belangen van die organisatie, maar alle organisaties binnen een sector vertegenwoordigen.

Voorafgaand aan de vergadering van de PCLG houdt de Sector Leefomgeving ter voorbereiding een Sectorconsultatie met de belanghebbende partijen uit de betreffende sector(en). Op basis van de beschikbare stukken (en agenda) en de eigen expertise en netwerken wordt per agenda-punt (waar relevant) een standpunt of advies voorbereid. Ook kunnen eigen, sector gerelateerde onderwerpen worden geagendeerd bij het secretariaat (lange termijn agenda) en externe deskundigen worden uitgenodigd voor een nadere toelichting.

Zo kan de Sector Leefomgeving in de volle breedte standpunten verwoorden en belangen behartigen in de PCLG. Van het particuliere grondbezit, duurzame energie, de duurzame dorpsnetwerken en de voedseltransitie tot en met de vrijetijds- en gastvrijheidssector in Fryslân. Met deze integrale invulling onderscheidt de Sector Leefomgeving zich van de overige sectoren en leden van de PCLG.

Samenstelling

De huidige leden van de Sector Leefomgeving zijn:

o	Duurzame Gemeenschappen	Johannes Lankester
o	HISWA-RECRON	Jan Ybema
o	Het Friesch Grondbezit	René Timmer
o	ANWB	Kees Terwisscha van Scheltinga (vz.)

Zij worden in de Sectorconsultatie bijgestaan door:

o	Merk Fryslân	Martin Cnossen
o	Merk Fryslân	Janet Visser (secr)
o	Marrekrite	Lourens Touwen
o	TAF/Innovatiepact Fryslân	Marjan Soepboer

** Eventueel op onderwerp of thema aangevuld met externe deskundige of belanghebbende partij.*

Visie

De provincie Fryslân is meer dan een fysieke ruimte waarin we leven, wonen, werken en recreëren. Het is ook de weerslag van wie wij zijn, hoe we met elkaar omgaan en hoe wij ons verhouden tot onze omgeving. Hoe we die leefomgeving invullen is geen alleenrecht van de overheid of een specifieke sector. In toenemende mate spelen ook burgers, belangengroeperingen, coöperaties en ondernemingen een actieve rol in dit samenspel.

Door de ‘democratisering’ van de ruimte, waarbij ook burgers en private partijen een belangrijkere stem krijgen, zien we ook kansen voor nieuwe samenwerkingsmodellen ontstaan. Gebaseerd op een meer gelijkwaardige risicoverdeling en op het maximaal benutten van de kwaliteiten van zowel publieke als private partijen en een optimale indeling van de fysieke leefomgeving. Een spannend proces, waarin andere vormen van leiderschap worden gevraagd en gezamenlijk draagvlak het vertrekpunt is. Het is een continue zoektocht naar gezamenlijke ambities en belangen, naar hoe we invulling geven aan besluitvorming, en hoe we samenwerken aan de zorg voor een duurzame leefomgeving. In onze visie zijn het openstaan voor elkaar en de kwaliteit van de samenwerking essentieel voor de kwaliteit van onze leefomgeving in Fryslân (ook in de PCLG).

Agenda

Hoe verbind je opgaven met elkaar en zorg je voor meer brede welvaart? Hoe behaal je doelen en hoe financier je deze? En bovenal: hoe zorg je ervoor om in co-creatie met de andere sectoren, bewoners, (agrarische) ondernemers, overheden en maatschappelijke organisaties Fryslân mooier achter te laten voor komende generaties?

Dat staat in deze uitwerking van onze Visie & Agenda, die we als Sector Leefomgeving in de PCLG hanteren. Vanuit deze gezamenlijke agenda licht de Sector Leefomgeving de eigen standpunten en conclusies toe met als streven om tijdens de vergadering tot een liefst zo integraal mogelijk advies te komen aan GS en PS.

Dat doen we op basis van de volgende drijfveren:

- o Wij streven naar een vitale provincie, een levendige regio waar bewoners, ondernemers, onderwijs, overheden, zorg- en welzijnsorganisaties en maatschappelijke organisaties elkaar weten te vinden en versterken;
- o Dat doen we door in te zetten op veerkrachtige gemeenschappen op basis van brede welvaart en slimme groei;
- o Bij de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving richten we ons op een menseninclusieve (ondernemers, bewoners en bezoekers) invulling van de opgaven;
- o Wij maken verbindingen en combineren waarden waar mogelijk: landbouw, natuur, landschap, wonen, energie, erfgoed, recreatie, water, bodem en klimaat;
- o Wij leveren bouwstenen voor ruimtelijke plannen en omgevingsvisies (o.a. bouwstenen voor POVI en BOVI en de uitvoeringsprogramma's);
- o Wij dragen zo bij aan een mooi, waardevol en (be)leefbaar landelijk gebied, nu en voor de komende generaties.

Daarbij zijn onze kernwaarden:

- o Wij vinden het landelijk gebied van en voor ons allemaal;
- o Wij staan midden in de samenleving;
- o Wij hebben oog voor de diversiteit aan belangen en waarden;
- o Wij geven voorkeur aan initiatieven van onderop, vanuit de mienskip;
- o Wij gaan voor samenwerking met alle provinciale stakeholders en gebieden (gemeenschappen, overheden, ngo's en belangenorganisaties);
- o Wij streven naar evenwicht: economisch, sociaal & ecologisch (Donut-model).

Onze focus bij dit alles ligt op het integreren van functies en opgaven, het koppelen van kansen met de andere sectoren, het slim combineren van de verschillende geldstromen en het benutten van de sterke punten van het Friese buitengebied en de mienskip.

Financiën:

Door het slim verbinden van opgaven, partijen, (deel)programma's en 'portemonnees' komen langjarige, toekomstbestendige ontwikkelbegrotingen tot stand. Daarvoor is het nodig over de grenzen van de eigen sector heen te willen kijken en daarbij oog te hebben voor het koppelen van verschillende geldstromen, vanuit EU, Rijk en provincie, partners, stakeholders en de markt.

Thema's

Domein particulier grondbezit

In elk gebiedsproces wordt ingezet op versterking van integrale functies

De Sector Leefomgeving zet in op het versterken van landgoederen en natuurgebieden samen met de lokale gemeenschappen. Waar mogelijk geschiedt dit via het zgn. 'landgoedmodel'. Dit gaat uit van het combineren van grondgebondenfuncties binnen één ruimtelijke en sociaaleconomische eenheid ten behoeve van een nieuwe multifunctionele inrichting. De opgaven vanuit economie, natuur/ landschap en gemeenschap worden gezamenlijk met bewoners afgewogen voordat er keuzes worden gemaakt (Zelf Samen Doen). Vrijwilligheid is daarbij het uitgangspunt, met een overheid die de kaders bewaakt (zorgen dat opgaven gerealiseerd worden) maar ook de processen faciliteert.

Ondernemen in de landbouw

De provincie kent een sterke, brede agrarische sector. Dat is belangrijk. Er moet ruimte zijn en blijven om te ondernemen in de landbouw. Wij vinden belangrijk om draagvlak te houden voor landbouw en het maatschappelijk bewustzijn te vergroten dat de landbouwbedrijven de bron zijn van onze primaire voedselvoorziening. Wij zijn daarom voorstander van het stimuleren van een innovatieve, diverse en multifunctionele landbouw die opereert binnen de wettelijke kaders en milieunormen. We zien daarbij de opgaves voor het landelijk gebied groeien. Het is daarom belangrijk om, daar waar nodig, ook duidelijke keuzes te maken. Immers niet alles kan overal.

Steun voor innovatie en regionale kringlopen

De trend naar een landbouw gebaseerd op en gebruikmakend van regionale kringlopen ondersteunen wij. Waar mogelijk zal dan ook de integratie van primaire voedselvoorziening met meerdere functies/ verdienmodellen gestimuleerd moeten worden. Daarbij valt te denken aan thema's zoals energie, recreatie en toerisme, biodiversiteit en natuur(inclusiviteit). Maar ook de transitie van dierlijke naar plantaardige eiwitten kan kansen bieden om de landbouw in onze provincie te versterken. Dit alles vanuit de basisgedachte dat een sterke en innovatieve landbouwsector wendbaar en waarbij landbouwondernemers een passende beloning ontvangen voor al hun prestaties.

Bodem en waterkwaliteit juist in beeld

In toenemende mate zijn er veront- rustende berichten over hoge concentraties bestrijdingsmiddelen die de wettelijke normen overschrijden en gevaarlijk zijn voor de volksgezondheid. Het is belangrijk dat bewoners van Fryslân weten hoe het is gesteld met de bodem- en waterkwaliteit van hun omgeving. Tien jaar geleden is er een landelijk meetnet opgezet om de normoverschrijdingen van bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater in beeld te brengen en deze worden weer verwerkt in de landelijke bestrijdingsmiddelenatlas. De gegevens die hierin staan zijn echter voor een leek lastig te duiden. Voor de Sector Leefomgeving is de taak weggelegd om te zorgen dat burgers juist worden voorgelicht.

Domein duurzame gemeenschappen

Bouwen aan vertrouwen

Wereldwijd zien we een groeiend wantrouwen in instituties en een sterke drang naar geborgenheid van een gemeenschap. Wij denken dat het wederzijds begrip kan groeien door gemeenschappen te betrekken bij beleidskeuzes en bewoners zo medestander te maken om lokaal globale opgaves op te lossen. Op deze manier kan werken in gebiedsprocessen bijdragen aan verbinding in plaats van polarisatie. We vragen aan de overheid helderheid over de grenzen en de lokale opgaves die we in Fryslân op te lossen hebben. We vertrouwen erop dat gemeenschappen van boeren, burgers en bedrijven prima oplossingen kunnen aandragen hoe ze in hun eigen behoefte willen voorzien en welke voorwaarden ze hebben voor ingrepen in de lokale leefomgeving.

Groenblauwe woonwijken en opheffen fysieke barrières naar buitengebied

De Sector Leefomgeving is er voorstander van om nieuwe en bestaande woonwijken in dorpen en steden duurzaam in te richten met meer bomen, ander groen en water. Zo nodigt de directe woonomgeving en het omliggende leefgebied beter uit om (meer) te bewegen en dichtbij te recreëren. Meer groen is ook gunstig in het voorkomen van hittestress. Voor bewoners en ook voor recreanten is een aantrekkelijk en beleefbaar landschap gebaat bij het opheffen van barrières en het verbeteren van de toegankelijkheid (wandelen/fietsen) en de doorvaarbaarheid van het water-netwerk. Denk aan het aanleggen van tunnels en/of bruggen om autowegen en spoorbanen te kruisen. Tegelijk ligt daarin de uitdaging om de klimaat- en wateropgaven te realiseren. Denk aan waterberging in tijden van neerslag en waterbeschikbaarheid in tijden van droogte.

Boerburgerverbindingen, bewustwording en educatie

Bij woonkernen van enige omvang zou een stads-/dorpsboerderij toegankelijk moeten zijn voor de lokale gemeenschap. Hier ervaren bewoners en gasten hoe (duurzaam) voedsel wordt geproduceerd en kunnen leerlingen en ouders van basisscholen terecht voor praktijkeducatie. Daarnaast worden burgers uitgenodigd deel te nemen in onderzoeken rondom de transitie in het landelijke gebied. Het kan dan gaan om onderzoek ten behoeve van de natuur en/of agrarische ondernemers. Groepen burgers kunnen zo leren over de lokale productieketen en hier hu voordeel mee doen. De Sector Leefomgeving ziet graag dat de provincie Fryslân hier organisatie op zet en middelen vrijmaakt. voor meer burgerbetrokkenheid bij de transitie in het landelijke gebied.

Fryslân als koploper Mienshipsenergie

Een mooi voorbeeld hoe lokale gemeenschappen werken aan globale opgaves is te vinden in de energietransitie. Sinds 1986 is Fryslân koploper op het gebied van dorpsmolens, energiecoöperaties, zonneparken in lokaal eigendom en lokale coöperatie warmtenetten. Juist de samenwerking tussen burgers, bedrijven overheden op kleine schaal verhoogt de acceptatie van ingrijpende landschappelijke aanpassingen. Dorpen zijn trots op hun molen en 80 dorpen hebben aangegeven graag een dorpsmolen te willen. Het contrast met de rest van Nederland waar omwonende rechtszaken aanspannen kan niet groter. Deze geest vertaalt zich ook door in de Friese energievisie waar energie voor en door de gemeenschap als basisprincipes is vastgesteld.

Van wingewest naar winst gewest

Wij delen de principes van deze energievisie en zien ook veel kansen voor de transitie van het landelijke gebied. Door de inkomsten vanuit de energietransitie te combineren met opgaves rondom water, biodiversiteit, recreatie en duurzame landbouw kan een integraal verdienmodel ontstaan. Hiervoor is het wel belangrijk dat energiegemeenschappen actief ondersteund worden om lokaal projecten te ontwikkelen. Het is van groot belang dat de opgave voor Fryslân van 4,4 TWH (4400 hectare zonnepark equivalenten) concreet wordt doorvertaald in taakstellingen voor diverse gebieden waar lokale gemeenschappen als eerste de kans krijgen projecten voor aan te dragen.

Dit proces om te komen van opgave, taakstelling, gebiedsvisie en concrete projectplannen zou veel meer uitwerking verdienen en zou omkleed moeten worden met de noodzakelijke menskracht en middelen. Grove inschattingen laten zien dat 150 FTE en een investering van 100 miljoen per jaar een realistische inzet is om deze transitie te realiseren. We zien wel een grote inzet in het beleidsveld, maar missen de inzet in de uitvoering van beleid. Door als provincie de regie te nemen op de opwekking van eigen energie van en voor de gemeenschap ontstaat een verdienmodel voor heel Fryslân. Terwijl de provincie als wingewest inmiddels het meeste aardgas levert aan de rest van Nederland, betalen we collectief ongeveer 1,5 miljard voor onze energie die moeten importeren. Door dit als energiegemeenschap te organiseren, houden we het geld in Fryslân en bepalen we samen hoe we het landschap willen inrichten. Dat is goedkoper, beter, mooier en leuker.

Domein voedseltransitie / korte ketens

Duurzame korte ketens als transitiepad

De Sector Leefomgeving constateert een groeiende behoefte aan lokale, duurzaam geproduceerde (streek) producten. Deze markt vraagt aandacht in de vorm van coördinatie tussen vraag, aanbod, verwerking en logistiek. Tegelijk zie de Sector Leefomgeving kansen voor meer synergie tussen agrarische bedrijven en bezoekers, o.a. door het aanbieden van streekproducten, pluktuinen, horeca of zelfs verblijfsmogelijkheden. Contact tussen boer en burger leidt tot meer begrip en waardering voor elkaars positie in de samenleving. Dat kan door samen te werken aan een korte-keten-programma en betere leefbaarheid van het landelijk gebied.

Innovatie stimuleren rondom kleinschalige, duurzame productie en verwerking

Duurzame productie kan ook kleinschalig en intensief zijn. Permacultuur tuinderijen combineren verschillende gewassen en robots kunnen helpen om bodemverdichting te voorkomen. Diverse tuinderijen hebben verschillende onderzoeksvragen rondom de (lokale) productieketen die niet passen binnen bestaande onderzoeksprogramma's voor de agrarische sector. Fryslân kent een bloeiende sector met voorbeelden die een prominentere plek verdienen in het provinciebeleid. Als Sector Leefomgeving pleiten we binnen de provinciale landbouw- en voedselzekerheidsvisie voor een deelprogramma dat onderzoek en ontwikkeling van kleinschalige intensieve duurzame tuinderijen stimuleert. Hiermee verbeteren de mogelijkheden voor lokale verdienmodellen.

Domein vrijetijd, recreatie & toerisme

Natuur en landschap verbinden, toegankelijk en beleefbaar maken

Bestaande natuurgebieden en landgoederen kunnen (beter) met elkaar verbonden worden. Dat maakt ze robuuster, zo ontwikkelen we natuur en natuurlijk landschap dat weer tegen een stootje kan. Hier liggen koppelkansen met het landelijk gebied, de overgangszones, de Bossenstrategie en de bestaande Nationaal Natuur Netwerk-opgave. Daarbij kunnen onder meer nieuwe (onverharde) wandelpaden worden aangelegd. Ook kan in de tussenliggende buitenruimte meer ruimte worden geboden aan bredere, natuurlijke en/of recreatieve groenblauwe overgangszones. Niet alles kan overal, daarom onderschrijft de Sector Leefomgeving het belang van afstemming waar en wanneer de natuur toegankelijk is en pleiten voor een nauwere samenwerking met natuur- en boerenorganisaties, lokale gemeenschappen en (recreatie)ondernemers.

Ontwikkeling, ontsluiting en openstelling van nieuwe paden en recreatiemogelijkheden

Elk landschap is in principe óók een 'vrijtijdslandschap'. Dat geldt in de eerste plaats voor de Friezen zelf, maar ook voor gasten die hier op bezoek komen (dagrecreatie en vakantie). De behoefte om naar buiten te gaan is sterk toegenomen, maar de groene ruimte waarin dit moet plaatsvinden staat in Nederland onder grote druk. Om kwetsbare natuur te ontlasten zoeken we de ruimte in het landelijk gebied. De Sector Leefomgeving wil daarom inzetten op een fijnmaziger en hoogwaardig netwerk met wandel-, fiets-, vaar- en sport- en beweegmogelijkheden op alle schaalniveaus. We denken aan het (deels) openstellen van waterschapspaden of paden over particuliere grond van bijvoorbeeld boeren en landgoederen. Via subsidies en andere financiële prikkels kunnen boeren en andere particuliere grondeigenaren worden uitgenodigd om toegang te verlenen tot hun terrein. Ook het rode en groene erfgoed (m.n. de iconische plekken en gebouwen) verdient hierbij een serieuze rol en waardering.

Groeiende sector verder verduurzamen

Fryslân is een sterk merk. De sector voor vrijetijd, recreatie en toerisme profiteert hiervan en groeit sterk (een aandeel van 7,2% in de totale Friese werkgelegenheid: Staat van Fryslân, 2023). Dat is goed voor de Friese economie en werkgelegenheid. Voor Fryslân geldt dat de sector sterk zichtbaar en imagobepalend is en juist in het landelijk gebied economisch en vanuit leefbaarheidsperspectief een belangrijke rol speelt, net als de landbouw. Dat geeft tegelijk ook een verantwoording om ecologische voetafdruk (o.a. vrijetijdsverkeer, accommodaties, afval en drukte op bestemmingen) zoveel mogelijk te beperken en de ondernemers in de sector te stimuleren om duurzaam en natuurinclusief te ondernemen. De provincie Fryslân is hierbij een belangrijke partner om dit goed op te pakken.

Agrotoerisme biedt kansen

Agrotoerisme is bij bewoners en bezoekers in opkomst en ook de maatschappelijke opgaven bieden kansen voor de ontwikkeling in Fryslân. Andersom levert het meer waardering op voor agrarische ondernemers, vindt ook LTO Nederland (o.a. bij monde van Bart Pijnenburg, voorzitter Vakgroep Multifunctionele Landbouw LTO). Dan hebben we het over alle vormen van vrijetijd, recreatie en toerisme op nog actieve boerderijen en tuinderijen. In de basis gaat het vaak over verblijfsreactie, dagrecreatie en boerderijverkoop. Dagrecreatieve activiteiten kunnen uiteenlopen van excursies en workshops tot proeverijen en outdoor activiteiten. En bij boerderijverkoop gaat het om de verkoop van landbouwproducten of streekproducten. Agrotoerisme kan een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling én een onderscheidend aanbod in de streek/regio. Daarbij streven we wel naar een gelijk speelveld met andere recreatief-toeristische ondernemers en behoud van de kwaliteit van erf en het omliggende landschap.

Bereikbaarheid landelijk gebied

De bereikbaarheid van het landelijke gebied staat onder druk. Het gebruik van het reguliere openbaar vervoer in met name de rurale gebieden is relatief laag en dat blijft naar verwachting ook in de toekomst zo. De auto blijft de overheersende vervoerswijze. Toch kan kleinschalig openbaar vervoer (vervoer op maat) en deelmobiliteit in de dorpen mogelijk als vangnet fungeren voor mensen die van dat openbaar vervoer afhankelijk zijn. In de rurale gebieden is het ook kansrijk om op afstanden tot 20 km het gebruik van de elektrische fiets te stimuleren en doorfiets- en snelfietsroutes aan te leggen.

Van al dat wegverkeer zorgen het vrijetijds- en recreatieve verkeer samen voor ongeveer de helft van de uitstoot. Dit vraagt om een mix van maatregelen: infrastructuur kan beter benut worden, Hubs gecombineerd met TOP's, OV-beter afgestemd op vraag en aanbod en keten- en deelmobiliteit kan breder worden toegepast in het landelijk gebied. Ook is het belangrijk dat mensen dichtbij huis toegang hebben tot vrijetijdsvoorzieningen en recreatiegebieden. Gezonde keuzes moeten makkelijke keuzes zijn: veel (snel)fiets- en wandelpaden, logische verbindingen en duurzame arrangementen. Zorg voor mooie overgangen tussen wonen en natuurbeleving en recreatie.

